

Катерина Худобей

Науковий керівник: к.т.н., доцент Вітровий А.О.

Тернопільський національний економічний університет

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АГРАРНОГО КОМПЛЕКСУ

Підвищення ефективності виробництва – головний напрямок розвитку аграрних підприємств в умовах ринкової економіки. Категорія ефективності виробництва є широким поняттям, пов'язаним з економією суспільної праці, і характеризує продуктивність всіх видів праці – живої та матеріалізованої. Вона має різні тлумачення в силу своєї об'єктивної складності, але в будь-якому випадку передбачає зіставлення результату з витратами, або ресурсами, використаними для його досягнення. Отже, рівень ефективності визначається співставленням двох величин – економічного ефекту (результату) і виробничих затрат і ресурсів:

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{ефект (результат)}}{\text{затрати (ресурси)}}$$

Показники економічної ефективності дають уявлення про те, ціною яких ресурсів і затрат досягається економічний ефект. Для характеристики ефективності застосовуються різні критерії, сукупність яких можна розділити на загальні, що враховують економічну діяльність підприємства в цілому, і приватні, що відображають окремі сторони цієї діяльності.

Основою об'єктивної оцінки потенційних можливостей господарств виступає визначення їх ресурсного потенціалу. В умовах проведення економічної реформи, формування ринкового механізму господарювання, проблема оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств набуває особливо важливого значення [1].

Ефективність використання ресурсів є одним з головних в системі показників ефективності виробництва в цілому. Вона може бути досягнута як за рахунок підвищення продуктивності виробництва, так і шляхом збільшення кількості виробленої продукції і скорочення витрат на її виробництво. На підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва діє цілий ряд інших чинників: природно-кліматичні умови, родючість ґрунту, культура землеробства і тваринництва, рівень розвитку науки і техніки, технічне оснащення, кваліфікація робітників та інші фактори. Однак при аналізі ефективності виробництва необхідно враховувати, що кожному рівню виробництва відповідає оптимальна величина і поєднання чинників. Для технологічних факторів це - забезпечення максимальної величини віддачі на одиницю ресурсів, яка для окремих культур і продуктів вимірюється рівнем врожайності і продуктивності. Для різних ґрунтово-кліматичних умов і відповідного рівня системи землеробства існує своя нормативна величина врожайності, так само як і для різних порід худоби і технологій годівлі та утримання існує нормативна величина продуктивності.

На практиці складно забезпечити оптимальні рівні факторів виробництва, так як вони постійно мінливі величини, рівень яких залежить від стадії розвитку об'єкта аналізу, стану середовища. Тому доведення будь-якого фактора до нормативного рівня, коли рівень інших факторів нижче нормативного, призведе до неможливості його ефективного використання. Вузьке місце в системі факторів визначає рівень використання всіх взаємопов'язаних з ним чинників, збільшення яких до ліквідації «прориву» не забезпечить їх нормативну віддачу. З цих позицій можна пояснити і зменшуючий вплив зростання певного фактора на результат, що є наслідком нераціонального співвідношення факторів.

Таким чином, фактор, що знаходиться в мінімумі і визначає «прорив» у виробничій системі, обумовлює можливість, рівень використання взаємопов'язаних з ним факторів. Збільшення даного чинника веде до зростання використання інших взаємопов'язаних з ним факторів. Якщо один або кілька факторів (наприклад, нормативна сума опадів за певний період) знаходяться в мінімумі, то і фактор, величина якого достатня (наприклад, застосування мінеральних добрив), використовується недостатньо ефективно або неефективно. У зв'язку з цим можна говорити про потенційний і фактичний ефект.

Потенційний ефект фактора визначається його можливим впливом на функцію при достатній кількості інших взаємопов'язаних з ним факторів. А фактичний ефект

визначається безпосереднім впливом фактора на результат. Різниця між потенційним і фактичним ефектом характеризує резерви виробництва, зумовлені нераціональними співвідношеннями факторів. Для визначення потенційного і фактичного ефекту факторів виробництва, виявлення причин їх розбіжностей і шляхів подолання доцільно застосувати комплексний аналіз [2].

Як відомо, ефективність виробництва - це комплексне поняття, яке відображає вплив різноманіття різних чинників. Вона обумовлює необхідність визначення комплексного показника ефективності. У зв'язку з цим виникає проблема зведення різноякісних показників, що характеризують використання окремих факторів виробництва, до єдиного.

Економісти-аграрники пропонують в якості оцінки ефективності за основу брати статистичну угруповання за якістю земель [1]. Фактичне значення виходу валової продукції по виділених групах є базисним для визначення баллоресурсів. Для визначення виробничої потужності кожного господарства в баллоресурс, що характеризує середнє значення по групі, в яку входить дане господарство, вводять поправки на якість сільськогосподарських угідь, фондоозброєність, забезпеченість трудовими ресурсами. Дана методика трудомістка і складна, а вплив на результативний показник кожного фактора недостатньо обґрунтовано.

Визнаючи необхідність врахування виробничих ресурсів і, разом з тим, відводячи важливу роль поточним виробничим витрат, деякі вчені пропонують прямо підсумовувати їх при визначенні рівня ефективності виконаного виробництва.

Класичною вважається методика прямого рахунку виробничих ресурсів, все різноманіття яких автори висловлюють в трьох елементах: земельні ресурси, основні виробничі фонди і трудові ресурси.

У сучасній ринковій економіці для оцінки ресурсів сільськогосподарських підприємств більш-менш прийнятною є методика за якою виробничі можливості господарств визначають шляхом розрахунку індексів ресурсозабезпеченості, які виводяться з приватних індексів за допомогою формули середнього геометричного. А значимість конкретних чинників визначається на основі регресійного аналізу або експертним шляхом.

Чималі розбіжності серед учених-аграрників, які займаються даною проблемою, проявляються у виборі критерію (результативного показника), який повинен бути покладений в основу оцінки ресурсів. Так, в якості критерію пропонують чистий дохід, валовий дохід, рентабельність виробництва, прибуток і т.д.

Вчені-аграрники продовжують пошук найбільш точних критеріїв для оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. На наш погляд, і більш сприятливими умовами можуть служити показники валового доходу і валової продукції у вартісному вираженні. Однак, якщо є особливості сільського господарства як галузі матеріального виробництва, в якості критерію доцільно висунути тільки валову продукцію. Обчислення валової продукції в одиницях цін, порівнянних в часі, дозволяє об'єктивно оцінювати ефективність ресурсного потенціалу та результати господарської діяльності підприємств в цілому.

Також цікавими є методи угруповань та кореляційно-регресійний аналізу, на основі яких запропонована методика обчислення ресурсного потенціалу, є ефективними методами оцінки різних ресурсів, однак і вони не дозволяють вирішити проблему до кінця. Ці методи доцільно поєднувати в низку з іншими методами, скажімо, з економіко-математичними методами (лінійне програмування, динамічне програмування). В результаті рішення задачі оптимізації, виходить загальна оцінка ресурсів, яка виражається в показі критерію оптимальності.

Таким чином, якщо в якості критерію прийняти обсяг валової продукції, то загальна оцінка ресурсів буде показувати здатність сільськогосподарського підприємства до максимального випуску продукції.

Список використаних джерел

1. Гудзинський О.Д. Стратегічний розвиток підприємств аграрної сфери економіки України: аналітико-прогнозна оцінка: колективна монографія / За заг. ред. В.К.Савчука.—К.: ЦП «Компринт», 2017. 366 с.
2. Дзяди́кевич Ю. В. Економіка довкілля і природних ресурсів: монографія. Тернопіль: Астон, 2016. 392 с.